

Dr Lidia Dakowicz, Dr Andrzej Dakowicz
Wydział Nauk o Edukacji
Uniwersytet w Białymstoku

Postawy rodzicielskie małżonków o wyższym i niższym poziomie transgresji

Parental attitudes of spouses of higher and lower level of transgression

<https://doi.org/10.34766/fetr.v4i40.188>

Abstrakt: Charakterystykę postaw rodzicielskich małżonków o wyższym i niższym poziomie transgresji oparto na analizie danych uzyskanych od 75 rodzin, składających się z obojga małżonków w wieku do 45 lat oraz dwójki dzieci w przedziale wiekowym od 10 do 18 lat. W badaniach wykorzystano Skalę Transgresji R. Studenskiego i Skalę Postaw Rodzinnych M. Braun-Galkowskiej. Analiza wyników pokazała podobieństwo w postrzeganiu postaw rodzicielskich przez małżonków o zróżnicowanym poziomie transgresji, jak również przez ich dzieci. Zarejestrowane różnice pozwoliły scharakteryzować małżonków o wyższym poziomie transgresji jako bardziej angażujących się w proces wychowania własnych dzieci. Tacy rodzice stwarzają dzieciom warunki lepszego rozwoju, zaś w przypadku popełniania błędów wychowawczych, są zdolni dokonać ich korekty oraz korzystnej modyfikacji klimatu życia rodzinnego.

Słowa kluczowe: małżeństwo, postawy rodzicielskie, psychotransgresja, rodzina, wychowanie

Abstract: The characteristics of parental attitudes of spouses of higher and lower level of transgression were based on the analysis of data from 75 families, consisting of both spouses of up to 45 years of age and two children aged 10 to 18. The research drew on R. Studenski's Transgression Scale and M. Braun-Galkowska's Scale of Family Attitudes. The analysis of the results showed a similarity in the perception of parental attitudes by spouses of varying levels of transgression and by their children. Registered differences enabled a characterization of spouses with higher level of transgression as more involved in the process of education of their children. Such parents create conditions for a better development, and if they are committing educational mistakes, they are able to make their correction and introduce favourable modifications to the family life climate.

Key words: educational, family, marriage, parental attitudes, psychotransgression

Wprowadzenie

Rodzina, będąc podstawowym systemem społecznym, cechuje się określoną strukturą, której funkcjonowanie zależy od osób ją tworzących i od jakości relacji panujących między członkami rodziny (Liberska, Matuszewska, 2014, s. 116). W strukturze rodzinnej najważniejszą jest relacja małżeńska stanowiąca podstawę funkcjonowania całej rodziny (Braun-Galkowska, 2003, s. 11) oraz w największym stopniu tworząca klimat życia rodzinnego (Pulikowski, 2014, s. 429; Świętochowski, 2014, s. 31-32) zasadniczo wpływający na proces wychowania dzieci w rodzinie (por. Pokrzywnicka, 2011, s. 43-44; Smolińska, 2014, s. 508; Sozańska, 2014, s. 44; Truskolaska, 2009). „Relacje między mężem a żoną, którzy są jednocześnie rodzicami, mają więc charakter prototypowy dla dziecka, stanowią bowiem

wzór zachowań interpersonalnych i rzutują na stosunek dziecka do pozostałych członków rodziny i do ludzi w ogóle” (Marmola, 2015, s. 134). Właśnie dlatego dla prawidłowego przebiegu procesu wychowania w rodzinie bardzo ważne jest budowanie dobrej relacji małżeńskiej, która stanie się podłożem do podjęcia i pełnienia ról rodzicielskich w tym przyjęcia odpowiednich postaw wychowawczych wobec własnych dzieci (por. Aleksiejuk, 2015, s. 166-172; Gałkowska, 1999, s. 75-76; Gosztyła, 2010, s. 76; Marmola, 2015, s. 134; Ryś, Sztajerwald, 2019, s. 175-176).

Postawy rodzicielskie najczęściej są definiowane jako względnie stały stosunek rodzica do dziecka, zawierający trzy istotne komponenty: poznawczy (wiedza rodziców na temat dziecka), uczuciowo-motywacyjny (stosunek rodziców do dziecka) i działaniowy/ behawioralny (czynności podejmowane przez rodziców wobec dziecka) (por. Braun-Gałkowska, 1992, s. 33; Plopa, 2005, s. 245; Rembowski, 1986, s. 197-198; Tyszkowa, 1985, s. 21; Ziemska, 1973, s. 31-32). Mogą być one zróżnicowane kierunkiem oraz siłą, co wyraża się pozytywnym bądź negatywnym stosunkiem rodziców do dziecka (Plopa, 2005, s. 245), który pociąga za sobą występowanie różnych postaw rodzicielskich. Stąd w literaturze przedmiotu istnieje co najmniej kilka ich typologii (zob. Jankowska, 2013, s. 157-159; Wilk, 2016, s. 116-122). Niniejszy artykuł oparto na typologii opracowanej przez Marię Braun-Gałkowską (1992, s. 34), która postawy rodzicielskie sprowadziła do czterech wymiarów: 1) bliskości – wyznaczający dystans emocjonalny między rodzicami a dziećmi, 2) pomocy – określający stopień pomocy jakim rodzice darzą dzieci, 3) kierowania – wyznaczający stopień ingerowania rodziców w decyzje dzieci i zakres zostawianej samodzielności oraz 4) wymagań – stawianych dzieciom i kierowanych wobec nich oczekiwań przez rodziców. Autorka zwróciła uwagę na właściwy stopień nasilenia tych postaw. Postawy skrajne (niewłaściwe) charakteryzuje z jednej strony nadmiar, a z drugiej niedomiar. Na tych wymiarach można oznaczyć przeciwstawne sobie postawy rodzicielskie niekorzystne z wychowawczego punktu widzenia, takie jak:

- z jednej strony odrzucenie dziecka, niechęć, obcość – z drugiej nadmierna bliskość, lepkość emocjonalna;
- brak pomocy i opieki – nadmierna opiekuńczość, za duże ochranianie;
- brak norm, zupełna swoboda – dyrygowanie, nadmierne zarządzanie;
- całkowity brak wymagań – nadmierne wymagania i żądania.

Najwłaściwsze są postawy pośrednie, mieszczące się pomiędzy tymi skrajnościami, a więc: właściwa bliskość, odpowiednia pomoc, rozumna swoboda i stosowne wymagania. „Pozytywne postawy występujące razem można dopiero określić jako postawę dojrzałej miłości” (Braun-Gałkowska, 1992, s. 34). Postawa ta jest najbardziej korzystna dla prawidłowego rozwoju dziecka. Niestety dość często rodzice wychowujący swoje dzieci, przejawiają wobec nich postawy niewłaściwe, co może niekorzystnie wpływać na proces uspołeczniania i przystosowania się dziecka do otoczenia (Plopa, 2005, s. 243).

Postawy rodzicielskie determinowane są przez historię rozwojową małżonków (rodziców) (Jankowska, 2019, s. 76) i ich psychologiczne oraz interpersonalne zasoby (Dakowicz, Dakowicz, 2019, s. 157), podmiotowe właściwości dzieci (temperament, płeć, wiek, możliwości rozwojowe) (Szymańska, Aranowska, 2019, s. 413), jak również kontekst źródeł stresu i wsparcie udzielane rodzinie (Plopa, 2005, s. 241). W prezentowanym opracowaniu zwrócono uwagę na psychologiczne zasoby małżonków, analizując je w nurcie nowego kierunku psychologii jakim jest psychotransgresjonizm w ujęciu Józefa Kozieleckiego (2007), gdzie głównym pojęciem jest transgresja rozumiana jako „intencjonalne wychodzenie człowieka poza to, co posiada i czym jest” (Kozielecki, 1983, s. 505). Koncepcja działań transgresyjnych oparta jest na następujących założeniach teoretycznych: „1) każda osoba jest obdarzona wolnością wyboru i jest odpowiedzialna za wszelkie podejmowanie działań wobec siebie i innych osób; 2) każda jednostka jest wewnątrzsterowna i wszystkie jej działania wynikają z wewnętrznych przymiotów; 3) główną siłą motywacyjną działań podmiotu jest potrzeba hubrystyczna, czyli ciągle potwierdzanie własnej wartości; 4) każda osoba dąży do rozwoju wewnętrznego, ale też rozwija rzeczywistość zewnętrzną w postaci wytworów kultury i techniki; 5) każde indywiduum ludzkie posiada ograniczoną świadomość i samoświadomość, co stanowi dla osoby ciągle zadanie zmniejszania owej ułomności w tych obszarach psychologicznych; 6) każda osoba poprzez działania transgresyjne wypracowuje własny system aksjologiczny” (Ślaski, 2012, s. 46-47).

1. Psychotransgresyjne ujęcie relacji małżeńskiej i rodzicielskiej

Związek małżeński jest szczególną formą bliskiej relacji interpersonalnej (Adler i in., 2007, s. 442) w założeniu trwałej przez całe życie, która przez tworzenie wieloaspektowej wspólnoty życia dąży do realizacji wspólnego dobra (Braun-Gałkowska, 1985, s. 17-18). Zgodnie z ujęciem psychotransgresyjnym małżonkowie podejmują we wzajemnych relacjach działania o charakterze ochronnym i transgresyjnym (Kozielecki, 2007, s. 36). Działania ochronne związane są z zaspokajaniem podstawowych potrzeb, wyrównaniem deficytów i powrotem do równowagi, która z różnych powodów mogła być zachwiana. Realizacja działań ochronnych może podtrzymywać relację małżeńską nawet w sytuacji, gdy nie daje ona satysfakcji. Małżonkowie coś tracą, ale i też coś zyskują pozostając w związku małżeńskim. Potwierdzają to wyniki badań, które zostały przeprowadzone w oparciu o teorię wymiany (Heaton, Albrecht, 1991). Zupełnie inną specyfikę mają działania transgresyjne, które polegają na intencjonalnym wychodzeniu poza codzienną rzeczywistość małżeńską i robieniu rzeczy nowych lub w nowy sposób, aby zmienić swoją relację na bardziej satysfakcjonującą, niż była ona do tej pory. Nowy klimat relacji małżeńskiej powstający w takiej sytuacji zachęca małżonków do dalszych prób pogłębienia dialogu

i wzajemnego zbliżenia. Podejmują oni kolejne próby otwarcia się na siebie nawzajem, ucząc się w efekcie czegoś nowego. Zaś w przypadku niepowodzeń czują się zachęceni do szukania nowych rozwiązań, ponieważ mają świadomość, że relacja oparta głównie na zachowaniach ochronnych nie daje takiej satysfakcji, jakiej oczekiwaliby od swojego związku. Wraz ze wzrostem częstotliwości podejmowania działań transgresyjnych zwiększa się ilość okazji do poznania siebie i współmałżonka oraz pojawia się poczucie przynależności do wspólnoty rodzinnej, przynoszące obojgu małżonkom niekwestionowaną satysfakcję (Dakowicz, 2014, s. 128-130).

Podejmowanie efektywnych działań transgresyjnych w rzeczywistości rodzinnej uzależnione jest od osobowości małżonków (rodziców). Józef Koziński (2007, s. 125-126) proponuje nowe spojrzenie na osobowość, jako sieciową organizację pięciu względnie trwałych i równoważnych składników psychicznych, zwanych psychonami (poznawczy, instrumentalny, motywacyjny, emocjonalny, osobisty), które funkcjonują jako pewna całość cementująca poczucie tożsamości i umożliwiającą interakcję ze środowiskiem. Psychon poznawczy zawiera wiedzę, m.in. na temat współmałżonka, dzieci i życia rodzinnego, poszerzając przestrzeń poznawczą codziennej egzystencji. Kolejny psychon, instrumentalny, wpływa na to, jak małżonkowie (rodzice) wykonują codzienne zadania i jak rozwiązują nietypowe problemy. Jego siła wpływa modyfikująco na atmosferę życia rodzinnego, ponieważ pojawiające się problemy mogą albo angażować małżonków (rodziców) do podjęcia wysiłku w celu ich przezwyciężenia, albo wywołać stan napięcia emocjonalnego prowadzącego do destrukcji. Psychon motywacyjny oparty jest na potrzebach funkcjonujących w przestrzeni czterech światów: materialnego, poznawczego, społecznego i wewnętrznego. Potrzeby te uruchamiają proces motywacyjny, wyznaczają kierunek, podtrzymują go i wpływają na dokończenie lub przerwanie podjętych myśli lub czynów. Psychon emocjonalny składa się z trwałych układów neurofizjologicznych i psychicznych generujących stany, procesy emocjonalne, afekty i nastroje, którym towarzyszą zmiany somatyczne, charakterystyczna mimika twarzy oraz określone zachowania. Psychon osobisty stanowi głęboką strukturę neurofizjologiczną, psychiczną i duchową, zawierającą treści egzystencjalno-tożsamościowe, dotyczące danej osoby. Są one zakodowane w świadomych przekonaniach i w prawie niewyraźnych stanach świadomych, zwanych poczuciami. Najważniejsze z nich to przekonanie (poczucie): o własnym istnieniu jako osoby i bytu sprawczego, o afirmacji świata, o własnej jedności i integralności, o swojej ciągłości, o niepowtarzalności własnej osoby (Dakowicz, 2015a, s. 33).

2. Metodologia badań

Celem niniejszego opracowania było ustalenie na ile poziom transgresji małżonków wpływa modyfikująco na ich postawy rodzicielskie. Wykorzystując ideę psychotransgresjonizmu założono, że małżonkowie o wyższym poziomie transgresji podejmując funkcje rodzicielskie dysponują większym potencjałem wychowawczym, niż małżonkowie o niższym poziomie transgresji. W związku z tym sformułowano główny problem badawczy: Czy postawy rodzicielskie małżonków o wyższym poziomie transgresji różnią się od postaw rodzicielskich małżonków o niższym poziomie transgresji? Biorąc pod uwagę założenia psychotransgresjonizmu, przyjęto hipotezę: Małżonkowie o wyższym poziomie transgresji różnią się pod względem postaw rodzicielskich od małżonków o niższym poziomie transgresji. Postawy rodzicielskie małżonków o wyższym poziomie transgresji częściej charakteryzują się umiarem we wszystkich wymiarach postawy rodzicielskiej: bliskości, pomocy, kierowaniu i wymaganiach, niż postawy rodzicielskie małżonków o niższym poziomie transgresji.

Aby odpowiedzieć na postawiony problem, przeprowadzono badania wśród 75 rodzin mieszkających w Białymstoku i jego najbliższych okolicach, spełniających następujące kryteria: wiek obojga małżonków do 45 lat, wykształcenie średnie lub wyższe, staż małżeński nie krótszy niż 10 lat, aktywność zawodowa obojga małżonków, posiadanie dwójki dzieci w przedziale wiekowym od 10 do 18 lat¹. Do badań wykorzystano Skalę Transgresji (Studenski, 2006) oraz Skalę Postaw Rodzinnych (Braun-Gałkowska, 2002). Skala Transgresji oparta jest na założeniach teoretycznych psychotransgresjonizmu Józefa Kozielskiego i umożliwia ilościowe oszacowanie wielkości transgresji badanej osoby za pomocą wymiennie opisanych rezultatów działań transgresyjnych, ich częstotliwości, uczestnictwa w realizacji celów transgresyjnych, względnie satysfakcji przeżywanej w związku z zachowaniami transgresyjnymi. Opracowane wskaźniki psychometryczne i wyodrębnione cztery czynniki: nastawienie na dominowanie nad innymi, innowacyjność wykorzystywana w projektowaniu nowych rozwiązań, motywacja do wzbogacania kompetencji i odwaga w podejmowaniu nowych zadań pozwalają określić Skalę Transgresji jako dobre narzędzie do pomiaru transgresyjności. Skala Postaw Rodzinnych służy do pomiaru postaw rodzicielskich w aspekcie behawioralnym. Badani na jedenastostopniowej skali określają nasilenie postawy rodzicielskiej danej osoby w czterech wymiarach: bliskości, pomocy, swobody i wymagań. Uzyskana ilość punktów decyduje o nasileniu danego wymiaru postawy². Zarówno nadmiar, jak i niedmiar występujący w jakimkolwiek

¹ Badania przeprowadzili uczestnicy seminarium magisterskiego kierowanego przez dra Andrzeja Dakowicza w Zakładzie Psychologii Społecznej i Rozwoju Człowieka na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku.

² Nadmiar: 1pkt - 3pkt, umiar: 4pkt - 8pkt, niedmiar: 9pkt - 11pkt.

wymiarze postawy rodzicielskiej nie wpływa pozytywnie na przebieg procesu wychowawczego. Najbardziej pożądaną jest umiar, który charakteryzuje: 1) właściwa bliskość, 2) odpowiednia pomoc, 3) rozumna swoboda, 4) stosowne wymagania (Braun-Gałkowska, 2002, s. 17-18). Skala Postaw Rodziny realizuje postulat systemowego podejścia do rodziny (Margasiński, 2015, s. 7).

W badaniach przyjęto systemowe podejście, które daje możliwość porównania sposobu odbierania określonej postawy rodzicielskiej przez różnych członków rodziny, np. na temat postawy matki wobec dziecka otrzymujemy informację od matki, ojca i dziecka (por. Dakowicz, 2004, s. 12). Poznanie poglądów wszystkich członków rodziny na ten temat stwarza okazję do lepszego zrozumienia rzeczywistości wychowawczej w rodzinie w tym pełniejszego zdiagnozowania postaw rodzicielskich (por. Halicka, Dakowicz, Skreczko, 2013, s. 13-14). Uzyskane wyniki badań opracowano przy użyciu programu komputerowego SPSS 24.0 PL for Windows, za pomocą którego obliczono wartość testu chi-kwadrat dla porównywanych grup (Rycielski, Brzezicka, 2013, s. 140).

3. Uzyskane wyniki

Na podstawie wyników uzyskanych w Skali Transgresji (Studenski, 2006, s. 132) podzielono małżonków na grupy o wyższym i niższym poziomie transgresji³. W każdej grupie znajdowało się po 60 osób, w tym w grupie małżonków o wyższym poziomie transgresji znajdowało się 30 żon (średni wynik 62,7) i 30 mężów (średni wynik 65,7) oraz w grupie o niższym poziomie transgresji również było 30 żon (średni wynik 44,3) i 30 mężów (średni wynik 47,1). Dane charakteryzujące badanych małżonków prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka badanych małżonków

Typy badanych małżonków		Wybrane cechy				
		Stopień transgresji	Wiek w latach	Staż małżeński w latach	Wykształcenie wyższe	Wykształcenie średnie
		M	M	M	N (%)	N (%)
Żony o poziomie transgresji	wyższym (n=30)	62,7	40,3	16,2	22 (73,3)	8 (26,7)
	niższym (n=30)	44,3	40,4	16,7	18 (60,0)	12 (40,0)
Mężowie o poziomie transgresji	wyższym (n=30)	65,7	41,7	16,6	14 (46,7)	16 (53,3)
	niższym (n=30)	47,1	41,1	16,3	13 (43,3)	17 (56,7)

³Poziom transgresji ustalono na podstawie liczbowego wskaźnika poziomu transgresji osoby badanej, gdzie najniższy wynik wynosi 0 pkt. a najwyższy 94 pkt. (Studenski, 2006, s. 131-134).

Badani małżonkowie stanowili jednorodną grupę zarówno pod względem wieku, jak i stażu małżeńskiego. Średnia wieku badanych wynosiła 40 lat dla kobiet i 41 lat dla mężczyzn, zaś średni staż małżeński mieścił się w granicach od 16 do 17 lat. Badane kobiety, częściej niż mężczyźni, posiadały wykształcenie wyższe.

Postawy rodzicielskie matek, w obu typach badanych małżeństw, postrzegane były bardzo podobnie zarówno przez matki, jak i przez ojców (tabela 2 i 3). Nie zarejestrowano w tym względzie różnic osiagających poziom istotności statystycznej. We wszystkich wymiarach postawy rodzicielskiej najczęściej były one określane w kategoriach umiaru lub nadmiaru, a najrzadziej niedomiaru. Z kolei dzieci najczęściej odbierały swoje matki w kategoriach umiaru lub nadmiaru w odniesieniu do wymiaru pomocy i wymagań, a najrzadziej w odniesieniu do niedomiaru (tabela 4). W wymiarze bliskości dzieci matek o wyższym poziomie transgresji zdecydowanie częściej przypisywały im nadmiar, niż umiar w stosunku do dzieci matek o niższym poziomie transgresji ($p < 0,03$). Natomiast dzieci matek o wyższym poziomie transgresji zdecydowanie częściej, niż dzieci matek o niższym poziomie transgresji, przypisywały swoim matkom niedomiar w wymiarze kierowania dziećmi ($p < 0,02$).

Tabela 2. Postawy matek wobec dzieci w percepcji matek

Wymiary postawy rodzicielskiej	Kategorie	Matki o wyższym poziomie transgresji		Matki o niższym poziomie transgresji	
		N	%	N	%
Bliskość	Nadmiar	37	61,7	31	51,7
	Umiar	23	38,3	29	48,3
	Niedomiar	0	0,0	0	0,0
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=1,22, df=1, p=n.i.</i>					
Pomoc	Nadmiar	20	33,3	18	60,0
	Umiar	36	60,0	12	40,0
	Niedomiar	4	6,7	0	0,0
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=4,84, df=2, p=n.i.</i>					
Kierowanie	Nadmiar	13	21,7	14	23,3
	Umiar	39	65,0	40	66,7
	Niedomiar	8	13,3	6	10,0
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=0,33, df=2, p=n.i.</i>					
Wymagania	Nadmiar	18	30,0	27	45,0
	Umiar	42	70,0	32	53,3
	Niedomiar	0	0,0	1	1,7
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=4,14, df=2, p=n.i.</i>					

Tabela 3. Postawy matek wobec dzieci w percepcji ojców

Wymiary postawy rodzicielskiej	Kategorie	Matki o wyższym poziomie transgresji		Matki o niższym poziomie transgresji	
		N	%	N	%
Bliskość	Nadmiar	40	66,7	37	61,7
	Umiar	19	31,7	23	38,3
	Niedomiar	1	1,7	0	0,0
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=1,50, df=2, p=n.i.</i>					
Pomoc	Nadmiar	34	56,7	26	43,3
	Umiar	25	41,7	34	56,7
	Niedomiar	1	1,7	0	0,0
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=3,44, df=2, p=n.i.</i>					
Kierowanie	Nadmiar	18	30,0	21	35,0
	Umiar	33	55,0	34	56,7
	Niedomiar	9	15,0	5	8,3
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=1,39, df=2, p=n.i.</i>					
Wymagania	Nadmiar	24	40,0	23	38,3
	Umiar	33	55,0	36	60,0
	Niedomiar	3	5,0	1	1,7
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=1,15, df=2, p=n.i.</i>					

Tabela 4a. Postawy matek wobec dzieci w percepcji dzieci

Wymiary postawy rodzicielskiej	Kategorie	Matki o wyższym poziomie transgresji		Matki o niższym poziomie transgresji	
		N	%	N	%
Bliskość	Nadmiar	75	62,5	57	47,5
	Umiar	45	37,5	61	50,8
	Niedomiar	0	0,0	2	1,7
	Razem	120	100	120	100
<i>chi²=6,87, df=2, p<0,03</i>					
Pomoc	Nadmiar	55	45,8	53	44,2
	Umiar	55	45,8	63	52,5
	Niedomiar	10	8,3	4	3,3
	Razem	120	100	120	100
<i>chi²=3,15, df=2, p=n.i.</i>					

Tabela 4b. Postawy matek wobec dzieci w percepcji dzieci (cd.)

Wymiary postawy rodzicielskiej	Kategorie	Matki o wyższym poziomie transgresji		Matki o niższym poziomie transgresji	
		N	%	N	%
Kierowanie	Nadmiar	38	31,7	36	30,0
	Umiar	61	50,8	76	63,3
	Niedomiar	21	17,5	8	6,7
	Razem	120	100	120	100
<i>chi²=7,52, df=2, p<0,02</i>					
Wymagania	Nadmiar	46	38,3	51	42,5
	Umiar	63	52,5	63	52,5
	Niedomiar	11	9,2	6	5,0
	Razem	120	100	120	100
<i>chi²=1,73, df=2, p=n.i.</i>					

Postawy rodzicielskie ojców w obu typach badanych małżeństw w percepcji ojców, matek i dzieci określone były bardzo podobnie (tabela 5, 6, 7). We wszystkich wymiarach postawy rodzicielskiej najczęściej postrzegane były w kategoriach umiaru, następnie nadmiaru i najrzadziej niedomiaru. W wymiarze kierowania dziećmi ojcowie o wyższym poziomie transgresji rzadziej przypisywali sobie kategorię umiaru, a częściej kategorię nadmiaru i niedomiaru, niż ojcowie o niższym poziomie transgresji ($p<0,03$). W wymiarze wymagań wobec własnych dzieci nadmiar częściej postrzegają ojcowie o wyższym poziomie transgresji, niż ojcowie o niższym poziomie transgresji ($p<0,01$). Podobnie postawę rodzicielską ojców w wymiarze wymagań postrzegają dzieci ($p<0,01$). Zupełnie inaczej postawę rodzicielską swoich mężów postrzegają badane żony. W wymiarze wymagań żony mężów o niższym poziomie transgresji częściej przypisują im nadmiar, niż żony mężów o wyższym poziomie transgresji ($p<0,05$).

Tabela 5a. Postawy ojców wobec dzieci w percepcji ojców

Wymiary postawy rodzicielskiej	Kategorie	Ojcowie o wyższym poziomie transgresji		Ojcowie o niższym poziomie transgresji	
		N	%	N	%
Bliskość	Nadmiar	28	46,7	29	48,3
	Umiar	32	53,3	29	48,3
	Niedomiar	0	0,0	2	3,3
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=2,16, df=2, p=n.i.</i>					
Pomoc	Nadmiar	24	40,0	16	26,7
	Umiar	35	58,3	40	66,7
	Niedomiar	1	1,7	4	6,7
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=3,73, df=2, p=n.i.</i>					

Tabela 5b. Postawy ojców wobec dzieci w percepcji ojców (cd.)

Wymiary postawy rodzicielskiej	Kategorie	Ojcowie o wyższym poziomie transgresji		Ojcowie o niższym poziomie transgresji	
		N	%	N	%
Kierowanie	Nadmiar	12	20,0	6	10,0
	Umiar	37	61,7	50	83,3
	Niedmiar	11	18,3	4	6,7
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=7,21, df=2, p<0,03</i>					
Wymagania	Nadmiar	26	43,3	11	18,3
	Umiar	34	56,7	47	78,3
	Niedmiar	0	0,0	2	3,3
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=10,17, df=2, p<0,01</i>					

Tabela 6. Postawy ojców wobec dzieci w percepcji matek

Wymiary postawy rodzicielskiej	Kategorie	Ojcowie o wyższym poziomie transgresji		Ojcowie o niższym poziomie transgresji	
		N	%	N	%
Bliskość	Nadmiar	26	43,3	20	33,3
	Umiar	34	56,7	40	66,7
	Niedmiar	0	0,0	0	0,0
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=1,27, df=1, p=n.i.</i>					
Pomoc	Nadmiar	13	21,7	16	26,7
	Umiar	43	71,7	43	71,7
	Niedmiar	4	6,7	1	1,7
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=2,11, df=2, p=n.i.</i>					
Kierowanie	Nadmiar	11	18,3	7	11,7
	Umiar	42	70,0	43	71,7
	Niedmiar	7	11,7	10	16,7
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=1,43, df=2, p=n.i.</i>					
Wymagania	Nadmiar	13	21,7	23	38,3
	Umiar	47	78,3	37	61,7
	Niedmiar	0	0,0	0	0,0
	Razem	60	100	60	100
<i>chi²=3,97, df=1, p<0,05</i>					

Tabela 7. Postawy ojców wobec dzieci w percepcji dzieci

Wymiary postawy rodzicielskiej	Kategorie	Ojcowie o wyższym poziomie transgresji		Ojcowie o niższym poziomie transgresji	
		N	%	N	%
Bliskość	Nadmiar	36	30,0	49	40,8
	Umiar	83	69,2	67	55,8
	Niedmiar	1	0,8	4	3,3
	Razem	120	100	120	100
<i>chi²=5,49, df=2, p=n.i.</i>					
Pomoc	Nadmiar	26	21,7	41	34,2
	Umiar	92	76,7	76	63,3
	Niedmiar	2	1,7	3	2,5
	Razem	120	100	120	100
<i>chi²=5,08, df=2, p=n.i.</i>					
Kierowanie	Nadmiar	30	25,0	25	20,8
	Umiar	75	62,5	81	67,5
	Niedmiar	15	12,5	14	11,7
	Razem	120	100	120	100
<i>chi²=0,72, df=2, p=n.i.</i>					
Wymagania	Nadmiar	56	46,7	37	30,8
	Umiar	63	52,5	77	64,2
	Niedmiar	1	0,8	6	5,0
	Razem	120	100	120	100
<i>chi²=8,85, df=2, p<0,01</i>					

4. Podsumowanie i interpretacja uzyskanych wyników

Przyjęta w badaniach hipoteza, mówiąca o tym, że postawy rodzicielskie małżonków o wyższym poziomie transgresji częściej charakteryzują się umiarem we wszystkich wymiarach postawy rodzicielskiej (bliskości, pomocy, kierowaniu i wymaganiach), niż postawy rodzicielskie małżonków o niższym poziomie transgresji, częściowo potwierdziła się.

Postawy rodzicielskie matek o wyższym i niższym poziomie transgresji wobec własnych dzieci, w percepcji zarówno matek, ojców i dzieci były określane podobnie. Uzyskany wynik odnosił się do wszystkich wymiarów (bliskości, pomocy, kierowania oraz wymagań), w tym w największym stopniu do kategorii umiaru i nadmiaru oraz w niewielkim do niedmiaru. Istotnie statystycznie różnice w postrzeganiu postaw rodzicielskich wystąpiły w percepcji badanych dzieci. Dzieci matek o niższym poziomie transgresji, zdecydowanie częściej, niż dzieci matek o wyższym poziomie transgresji przypisywały swoim matkom umiar w bliskości. Dzieci matek o wyższym poziomie

transgresji przypisywały swoim matkom częściej nadmiar w bliskości i niedmiar w kierowaniu, niż dzieci matek o niższym poziomie transgresji. Doświadczenie przez dzieci matek o wyższym poziomie transgresji nadmiernej bliskości oraz niedmiaru kierowania może wynikać ze specyfiki relacji osób transgresyjnych. Matki o wyższym poziomie transgresji najczęściej skłaniają się ku temu, aby kłaść nacisk na lepsze zrozumienie wewnętrznego świata swoich dzieci pozostawiając im jednocześnie duży zakres swobody (Dakowicz, 2015b, s. 35). Przy właściwym nastawieniu na dziecko, nacechowanym odpowiednim wyczuciem sytuacji wychowawczych może to tworzyć korzystne warunki dla indywidualnego rozwoju dziecka, które poszerza zakres kontaktów społecznych (por. Field, 1996, s. 27). Niestety wiąże się to też z pewnym ryzykiem, chociażby poprzez brak empatii, który może doprowadzić do różnych form zranień i blokad utrudniających dalszy prawidłowy rozwój dziecka (Augustyn, 2014, s. 487).

Postawy rodzicielskie ojców o wyższym i niższym poziomie transgresji wobec własnych dzieci we wszystkich wymiarach postawy (bliskości, pomocy, kierowaniu i wymaganiach) były określane podobnie w percepcji wszystkich badanych osób. Sytuacja ta w największym stopniu dotyczyła kategorii umiaru i nadmiaru, natomiast w niewielkim stopniu niedmiaru. Istotne statystycznie różnice wystąpiły w percepcji ojców w odniesieniu do wymiaru kierowania. Ojcowie o wyższym poziomie transgresji przypisywali sobie częściej, niż ojcowie o niższym poziomie transgresji, kategorię nadmiaru lub niedmiaru w kierowaniu dzieckiem. Pojawiła się w tym przypadku specyficzna ambiwalencja, która skłoniła ojców o wyższym poziomie transgresji do przyjęcia albo postawy nadmiernego kierowania własnym dzieckiem, by zwiększyć prawdopodobieństwo osiągnięcia przez nie zaplanowanego celu, albo pozostawienia dziecku dużego marginesu swobody na samodzielne osiągnięcie wybranego przez dziecko celu. Jeżeli wybrana postawa wiązała się z wcześniejszym trafnym rozpoznaniem potencjalnych możliwości dziecka, mogła sprzyjać przekraczaniu jego obecnego stanu i osiąganiu przez dziecko coraz większej dojrzałości osobowościowej (Grzywak-Kaczyńska, 1988, s. 29). Podobnie w wymiarze wymagań wobec dziecka ojcowie o wyższym poziomie transgresji częściej, niż ojcowie o niższym poziomie transgresji, przypisywali sobie nadmiar, co pokrywało się z percepcją ich dzieci. Natomiast żony o wyższym poziomie transgresji częściej, niż żony o niższym poziomie transgresji, postrzegały postawy rodzicielskie swoich małżonków w wymiarze wymagań w kategorii umiaru. Przejawiany przez ojców o wyższym poziomie transgresji nadmiar wymagań prawdopodobnie mógł wynikać z chęci jak najlepszego przygotowania swoich dzieci do odpowiedzialnego życia w przyszłości, wprowadzając je na drogę samorealizacji (Wolicki, 2012, s. 123). Niestety, mimo dobrej woli, chociażby w wyniku pokoleniowego starcia (Morgalla, 2014, s. 418), czy nieadekwatnych zachowań rodziców (Forward, 1992, s. 28), może to prowadzić do dysfunkcji wychowawczych (Wach, 2012, s. 206) negatywnie odbijających się na kształtowaniu dojrzałej osobowości dzieci (Chlewiński, 1991, s. 15).

Należy pamiętać, że przejawiane postawy rodzicielskie uzależnione są od wielu zmiennych, które tworząc specyficzny układ, znacząco wpływają na ostateczny efekt oddziaływań wychowawczych.

Zakończenie

Dysponując zdolnością do myślenia (stawianie celów, wyciąganie wniosków), do miłości (podążanie ku, tworzenie więzi), do wolności (dokonywanie wyborów, podejmowanie decyzji) człowiek ma możliwość realnego przekraczania siebie (Szewczyk, 2014, s. 155). Owa potencjalna możliwość przekraczania siebie (Kozielecki, 1983, s. 505) w zakresie postaw rodzicielskich stanowi drogę do bycia coraz lepszym rodzicem, wpływającym korzystnie na rozwój swojego dziecka (Grygielski, 2001, s. 191). Prowadzone badania w nurcie psychotransgresjonizmu dostarczają danych, które pośrednio rzucają nowe światło na postawy rodzicielskie podejmowane przez rodziców ze względu na ich płęć. Kobiety znacznie częściej charakteryzują się transgresją etyczną i rodzinną, natomiast mężczyźni transgresją zawodową i materialną (Ślaski, 2012, s. 313). Zauważona specyfika transgresji w przypadku kobiet (żon, matek) i mężczyzn (mężów, ojców) skłania ku temu, aby w przyszłości realizować badania, biorące pod uwagę tę prawidłowość.

Bibliografia:

- Adler, R.B., Rosenfeld, L.B., Proctor II, R.F. (2007). *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Poznań: Dom Wydawniczy REBIS Sp. z o.o.
- Aleksiejuk, E. (2016). Wpływ relacji rodzicielskich na wychowanie i kształtowanie się tożsamości dziecka, (w:) J. Husár, M. Machalová, T. Hangoni, B. Kuzyšin (red.), *Nová sociálna edukácia človeka IV*, 166-173, Prešov: Prešovská Univerzita v Prešove.
- Augustyn, J. (2014). Jak nie należy kochać dzieci, (w:) *Sztuka relacji międzyludzkich. Miłość, małżeństwo, rodzina*, J. Augustyn (red.), 487-497, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Braun-Gałkowska, M. (1985). *Miłość aktywna. Psychiczne uwarunkowania powodzenia w małżeństwie*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Braun-Gałkowska, M. (1992). *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa rodzinnych*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Braun-Gałkowska, M. (2002). *Metody poznawania systemu rodzinnego*, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski Katedra Psychologii Wychowawczej i Rodziny.
- Braun-Gałkowska, M. (2003). Profilaktyka życia rodzinnego, (w:) I. Janicka, T. Rostowska (red.), *Psychologia w służbie rodziny*, 10-18, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Chlewiński, Z. (1991). *Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność*, Poznań: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów „W drodze”.
- Dakowicz, A. (2004). Systemowe ujęcie życia rodzinnego, (w:) A. Dakowicz (red.), *Rodzina podlaska wobec różnych wyzwań egzystencjalnych*, 11-20, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie TRANS HUMANA.
- Dakowicz, A. (2014). *Powodzenie małżeństwa. Uwarunkowania psychologiczne w perspektywie transgresyjnego modelu Józefa Kozielskiego*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie TRANS HUMANA.
- Dakowicz, A. (2015a). Wiedza o sobie nawzajem małżonków charakteryzujących się wysokim i niskim poziomem transgresji, *Przegląd Psychologiczny*, 1, 31-42.
- Dakowicz, A. (2015b). Potrzeby indywidualne małżonków o wysokim i niskim poziomie transgresji, *Studia Psychologica*, 15/1, 33-44.
- Dakowicz, L., Dakowicz, A. (2019). Postawy rodzicielskie małżonków o wyższym i niższym poziomie samoakceptacji, *Pedagogika Społeczna*, 1(71), 147-160.
- Field, D. (1996). *Osobowości rodzinne. Zrozumienie korzeni swojej osobowości kluczem do zrozumienia siebie i innych*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Logos”.
- Forward, S. (1992). *Toksyczni rodzice*, Warszawa: Jacek Santorski & CO Agencja Wydawnicza.
- Gałkowska, A. (1999). *Percepcja powodzenia małżeństwa rodziców a społeczny obraz siebie ich dorosłych dzieci*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Gosztyła, T. (2010). *Rodzinne uwarunkowania dojrzałej religijności młodzieży*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Grygielski, M. (2001). Rola rodziny w kształtowaniu postaw wobec własnego rozwoju, (w:) D. Kornas-Biela (red.), *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*, 175-193, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Grzywak-Kaczyńska, M. (1988). *Trud rozwoju*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Halicka, M., Dakowicz, L., Skreczko, A. (2013). *Świadomość wychowawcza białostockich rodzin. Raport z badań*, Białystok: WYDAWCA Miasto Białystok.
- Heaton, T.B., Albrecht, S.L. (1991). Stable unhappy marriages, *Journal of Marriage and the Family*, 53, 747-758.
- Jankowska, M. (2013). Postawy rodzicielskie ojca a styl przywiązaniowy w dorosłych relacjach córki, *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 1(13), 156-185.
- Jankowska, M. (2019). Postawy rodzicielskie a inteligencja emocjonalna u młodych dorosłych do 26 roku życia, *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 1(37), 50-82.
- Kozielski, J. (1983). Działania transgresyjne: przekraczanie granic samego siebie, *Przegląd Psychologiczny*, 3, 505-517.
- Kozielski, J. (2007). *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

- Liberska, H., Matuszewska, M. (2014). Modele funkcjonowania rodziny. Style wychowania, (w:) I. Janicka, H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny*, 115-139, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- Margasiński, A. (2015). Teoria i wybrane modele systemów rodzinnych, (w:) A. Margasiński (red.), *Rodzina w ujęciu systemowym. Teoria i badania*, 6-32, Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Marmola, M. (2015). Relacje w małżeństwie a postawy rodziców wobec niepełnosprawnych dzieci, *Kultura – Przemiany – Edukacja*, t. III, 132-143.
- Morgalla, S. (2014). Autorytet, władza, ojcostwo, (w:) J. Augustyn (red.), *Sztuka relacji międzyludzkich. Miłość, małżeństwo, rodzina*, 417-424, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Plopa, M. (2005). *Psychologia rodziny. Teoria i badania*, Elbląg: Wydawnictwo Elbląskiej Uczelni Humanistyczno-Ekonomicznej.
- Pokrzywnicka, O. (2011). Wpływ środowiska rodzinnego na rozwój psychiczny i społeczny dziecka, *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 2(6), 40-53.
- Pulikowski, J. (2014). Dojrzałe ojcostwo szczytem karier męskich, (w:) J. Augustyn (red.), *Sztuka relacji międzyludzkich. Miłość, małżeństwo, rodzina*, 425-432, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Rembowski, J. (1986). *Rodzina w świetle psychologii*, Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Rycielski, P., Brzezicka, A. (2013). Wnioskowanie statystyczne na danych jakościowych. Testy wykorzystujące rozkład chi-kwadrat, (w:) S. Bedyńska, M. Cypryańska (red.), *Statystyczny drogowskaz 1. Praktyczne wprowadzenie do wnioskowania statystycznego*, 135-157, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno Spółka z o.o.
- Ryś, M., Sztajerwald, T. (2019). Psychologiczne aspekty dojrzałości młodych do małżeństwa. Skala Dojrzałości Psychiczej do Małżeństwa SKALDOM II, *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 1(37), 158-183.
- Smolińska, B. (2014). Terapia rodzin a miłość do dziecka, (w:) J. Augustyn (red.), *Sztuka relacji międzyludzkich. Miłość, małżeństwo, rodzina*, 507-514, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Sozańska, E. (2014). Rodzina jako środowisko wychowania w wartościach, *Łódzkie Studia Teologiczne*, 23(3), 39-51.
- Studenski, R. (2006). Skłonność do ryzyka a zachowania transgresyjne, (w:) M. Goszczyńska, R. Studenski (red.), *Psychologia zachowań ryzykownych. Koncepcje, badania, praktyka*, 128-142, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Szewczyk, W. (2014). Transgresja – czy człowiek potrafi siebie przekraczać?, *Teologia i Moralność*, 2(16), 155-165.

- Szymańska, A., Aranowska, E. (2019). „Trudny” temperament dziecka i jego związek ze stresem rodzicielskim w grupach rodziców wychowujących chłopców i dziewczynki, *Psychiatria Polska*, 53(2), 399-417.
- Ślaski, S. (2012). *Motywacyjno-osobowościowe wyznaczniki zachowań transgresyjnych i ochronnych*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Świętochowski, W. (2014). Rodzina w ujęciu systemowym, (w:) , I. Janicka, H. Liberska (red.), *Psychologia rodziny*, 21-45, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- Truskolaska, J. (2009). Atmosfera życia rodzinnego jako istotny element kultury wychowawczej rodziny, *Spółeczeństwo i Rodzina*, 19(2), 88-99.
- Wach, T. (2012). Jakość wychowania rodzinnego a udział nieletnich sprawców czynów zabronionych w podkulturze dewiacyjnej, (w:) M. Jeziorański, D. Opozda, A. Rynio (red.), *Rodzina przestrzeni rozwoju osoby. Perspektywa pedagogiczna*, 191-209, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL & Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.
- Wilk, J. (2016). *Pedagogika rodziny*, Lublin: Wydawnictwo Episteme.
- Wolicki, M. (2012). Wychowanie w rodzinie do samorealizacji, (w:) M. Jeziorański, D. Opozda, A. Rynio (red.), *Rodzina przestrzeni rozwoju osoby. Perspektywa pedagogiczna*, 119-128, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL & Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.
- Ziemska, M. (1973). *Postawy rodzicielskie*. Warszawa: Wiedza Powszechna.